

VECHIMEA TEZAUURULUI GETO-DACILOR LUAT DE ROMANI LA 106 E.N. ÎN TIMPUL REGLUI DECEBAL

EMIL MOSCALU

I

În anul 1987 s-au împlinit 1900 de ani de la urcarea regelui Decebal pe tronul Daciei și Columna lui Traian care a transmis timp de 19 secole pînă la noi mesajul înțeleștii dintre daci și romani continuă să ne aducă noi mărturii asupra istoriei politice și economice a geto-dacilor. În legătură cu tezaurul regelui Decebal avem mai multe izvoare scrise de istorici antici care ni s-au păstrat și pe care socotim că este util să le readucem în prezența discuției. Dio Cassius în *Istoria romană*, LXVIII, 14, 1, 5 spune: „fură descoperite și comorile lui Decebal, deși se aflau ascunse sub riul Sargeția din apropierea capitalei sale. Căci (Decebal) abătuse riul cu ajutorul unor prizonieri și săpase acolo o groapă. Puse în ea o mulțime de argint și de aur precum și alte lucruri foarte prețioase mai ales din cele care suportau umezeala, așezase peste ele pietre și îngrămădisse pămînt, iar după aceea aduse riul din nou în albia lui. Tot cu oamenii aceia (Decebal) puse în niște peșteri veșminte și alte lucruri la fel. După ce făcu toate acestea îi măcelări ca să nu dea nimic pe față. Dar Bicilis, un tovarăș al său care cunoaștea cele întimplăte fu luat prizonier și dădu în vileag toate acestea“.

Ioannes Lydus în lucrarea *De magistratibus*, 12, 28 (care este un istoric bizantin din secolul VI e.n.) spune: „după ce l-a învins pe Decebal conducătorul geților, puternicul Traian a adus romanilor 5.000.000 livre de aur, o cantitate dublă de argint, în afară de cupe și lucruri scumpe depășind orice prețuire, apoi turme și arme și peste 500.000 bărbați cît se poate de potriviți pentru luptă împreună cu armele lor, așa cum a afirmat Criton care a luat parte la război“.

Învățăatul francez Jerome Carcopino reduce cantitatea de aur și argint luat de romani din Dacia în anul 106 e.n. la a 10 parte, dar și așa rămîn 165.500 kg de aur și 331000 kg argint și 50.000 de prizonieri¹. Tezaurul regelui Decebal a permis împăratului Traian să facă cheltuieli importante. Astfel, Dio Cassius, LXVIII, 15,1 ne spune „după întoarcerea la Roma veniră la Traian nenumărate solii din partea altor barbari și de la inzi. El dădu spectacole timp de 123 de zile în cursul cărora au fost ucise cam 11.000 de animale sălbatice și domestice. Au luptat 10.000 gladiatori. Finanțele imperiului roman se redresează după 106 e.n., prăzile luate din Dacia permițînd împăratului Traian

¹ J. Carcopino, *Dacia*, 1, 1924, p. 28 — 34 ; idem, *Points de vue sur l'impérialisme Romain*, Paris, 1934, p. 73 — 86 ; V. Pirvan, *Getica*, București, 1926, p. 596 ; Dorin Popescu, *Matériale*, 2, 1956, p. 596 ; *Istoria României*, I (C. Daicovicu), București, 1960, p. 312. *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964, p. 507 și 695.

să acorde importante sume de bani, scutiri de impozite, pregătirea armatei pentru războiul cu Parții. S-a construit Forul lui Traian cu statuile aurite, Basilica Ulpia inaugurată în 112 e.n., Columna lui Traian inaugurată în anul 113 e.n. și se face canalul Nil — Marea Roșie².

Oricât de exagerate ar părea cifrele asupra tezaurului regal dacic date de Ioannes Lydus după medicul Criton, aceste cheltuieli ale lui Traian ne permit să credem că era uriaș. Ni s-au păstrat date și despre alte tezaururi din vremuri mai vechi.

Regele Sardu al regatului Urartu (în Armenia de astăzi, fiul regelui Arghiști) care a domnit între anii 750 — 753 e.n. în războiul său din Commagene a luat ca pradă 40 de mine de aur (20 kg), 800 de mine de argint și 3 000 mine de plumb³. O inscripție asiriană ne aduce știri despre prada de război luată de armatele asiriene conduse de regele Sargon împotriva regatului Urartu din anul 714 î.e.n. În drum a atacat țara Musasirului al cărui rege Urzana era aliat cu regatul Urartu de unde a luat ca pradă de război 1040 kg de aur (34 talanți și 8 mine), 5 060 kg argint (167 talanți și 1/2 mine), 400 kg de pietre prețioase, 6 săbii de aur, pumnale de aur, 11 vase de argint cu capac și lănci de argint. În orașul Haldi a luat ca pradă aur (cifra nu s-a păstrat) 5 000 kg argint, 109 t de bronz în lingouri. Textul vorbește de 335,500 de obiecte prețioase : 6 scuturi de aur, o sabie mare de aur, 96 de topoare de argint, arcuri de argint, lănci de argint, 12 scuturi de argint ornamentate cu lei și tauri, 33 care de argint, săbii de argint, tolbe de argint, 393 de cești de argint ușoare și grele, 1 514 topoare grele și ușoare, 25.212 scuturi de bronz grele și ușoare, lănci de aramă, suporturi de aramă, 305.412 săbii de aramă grele și ușoare, 3 cazane de aramă, și un cazan uriaș de aramă⁴.

Un alt exemplu de tezaur uriaș ni-l oferă tezaurul statului atenian în anul 431 î.e.n. în ajunul războiului Peloponeziac, care dispunea de un tezaur de aur și argint de 9.700 de talanți. (252.200 kg de metale prețioase)⁵.

Tezaurul Athenei se formase treptat din obiectele de preț luate ca pradă de război (tronul de aur al regelui persan Xerses cuirasa și sabia de aur a lui Mardonius) la care s-au adăugat ofrandele de valoare făcute de pelerini. Tezaurul zeiței Atena în anul 454 î.e.n. dispunea de 100 de talanți (2.600 kg), dar veniturile au crescut atunci când i s-au acordat oficial 1/60 din tributul aliaților din Liga Delio-Atică ; 1/10 din prăzile de război ; 1/10 din amenzi și confiscări și veniturile din recoltele pământurilor sacre pe care le poseda. Tributul aliaților din Liga de la Delos se ridica la 360 — 540 de talanți anual. În anul 454 î.e.n. tezaurul Ligii de la Delos a fost adus la Atena în Parthenon templul zeiței Atena, cu o rezervă de 3000 de talanți (78.000 kg aur și argint). Din tributul furnizat de aliați cu ocazia marilor sărbători dionisiace se repartizau 1/60 (adică o mină din fiecare talant pentru tezaurul personal al zeiței Atena). În pronaosul Parthenonului se păstrau obiectele de argint, în hecatompedon coroane și alte obiecte de aur, în Parthenonul propriu-zis se păstra statuia cryselefantină a zeiței Atena și Victoriile de aur, iar în opis-

² *Istoria României*, I, p. 313.

³ B. B. Piotrovski, *Urartu, Drevneisje gosudarstvo Zakavkazie*, Leningrad, 1939, p. 17.

⁴ Idem, *Iskusstvo Urartu 8 — 6 v. do n. e.*, Leningrad 1961, p. 35

⁵ D. Tudor, *Pericle*, București 1970, p. 246.

todom erau ofrandele valoroase care aparțineau altor zei. Aici se păstrau de asemenea depozitele monetare. Pentru ca obiectele mărunte de metal prețios să nu se risipească Pericle a dispus să fie transformate în statuițe și coroane de o anumită greutate. Păstrarea acestui tezaur era încredințată unui colegiu de 10 membri aleși dintre oamenii bogați ai cetății și controlați de stat (apodectai). El îl primeau și îl predau cu inventar în fiecare an la sărbătorile Micilor Panathenee. Aceiași bărbați administrau și tezaurul statului atenian. Din 4 în 4 ani în timpul sărbătorilor Marilor Panathenae se făceau inventare minuțioase pentru fiecare sector cu tezaurul din Parthenon și listele lor se păstrau gravate pe marmură⁶.

În anul 434 î.e.n. tezaurul celorlalți zei care existau mai de mult au fost grupate într-unul singur și puse sub controlul unei comisii de 10 membri dintre oamenii bogați cu aceleași atribuții ca și trezorerii zeiței Atena. Acest tezaur dispunea de 700—800 talanți (18.200 — 20.800 kg), cu un venit anual de 12—13 talanți. (312—338 kg). Tezaurul zeiței Atena ca și a celorlalți zei nu era o proprietate publică a statului athenian ci una sacră a zeilor. El se putea pune la dispoziția statului pentru nevoile urgente ale Atenei, numai prin împrumuturi. În anul 431 î.e.n. Pericle fondează un tezaur de rezervă de 1.000 de talanți (26.000 kg aur și argint), care se putea folosi numai în caz de război pentru nevoile de apărare, orice altă întrebuintare fiind pedepsită cu moartea⁷.

Cheltuielile militare erau mari la Atena. Personalul angajat pe flota de război avea o soldă înscrisă constant în buget. În timpul lui Pericle întreținerea unei corăbii cu un echipaj de 200 de marinari costa lunar 2000 de drahme. La un efectiv de 200 de corăbii de război care făceau zilnic serviciul pe apă era necesar anual numai pentru plata soldelor o sumă în jurul a 480 talanți (12.480 kg aur și argint). Construcția de noi corăbii și arsenalele de reparații consumau alte fonduri. Se apreciază că numai cheltuielile pentru flota de război erau de cca 600 de talanți (15.600 kg aur și argint). Armata de uscat consuma alte fonduri. Tot statul întreținea școlile, orfanii de război, invalizii, unii cetățeni merituosi, distribuirea gratuită sau la un preț redus a unor alimente pentru cetățenii săraci, plata celor ce participau la sfatul celor 500, a judecătorilor și a altor magistraturi, ambasadelor, construcțiile publice oaspeții străini, cheltuielile necesare cultului și organizării marilor sărbători religioase. În proprietatea statului se găseau salinele, carierele de marmură, iar concesiunii minelor de argint de la Laurion erau obligație să predea statului 8% din metalul extras, care era transformată în monedă. Veniturile statului se mai realizau din plata cheltuielilor de judecată, amenzile, confiscările, impozitele directe aplicate străinilor ce trăiau la Atena, vămile și contribuțiile aplicate celor bogați. Acestea aduceau un venit de 540 de talanți în anul 431 î.e.n. (14.960 kg aur și argint). În ajunul războiului peloponezic tezaurul atenian avea un venit de aproximativ 1000 de talanți, din care 600 de talanți proveneau de pe urma veniturilor din afară. Numai operațiile militare din Potidea au costat statul atenian în trei ani 2.400 de talanți (62.400 kg aur și argint)⁸.

⁶ Ibidem, p. 244.

⁷ Ibidem, p. 245

⁸ Ibidem, p. 240.

Ni s-au păstrat și date privind tezaurul regelui persan Darius capturat de Alexandru cel Mare după 334 î.e.n. Plutarch spune : „Alexandru punind stăpînire și pe Susa a găsit în palat 40.000 de talași monedă, iar mobilă și lucruri de lux fără număr. S⁹ spune că s-a găsit și porfiră de Hermiona ca la 5.000 de talași strînsă acolo de 190 de ani... iar Deinon spune că regii persani puneau în tezaur laolaltă cu alte lucruri și apa adusă din Nil și Dunăre, ca să întărească parcă măreția stăpînirii și stăpînirea lor peste toți⁹. Tot Plutarch spune : „...unul din mulții macedoneni care erau cu el mînau un catif încăreacul o povară de aur pentru visteria regelui, dar cum vita obosise macedoneanul a luat sarcina pe umerii săi și o ducea el. Ei bine, regele (Alexandru cel Mare) văzîndu-l cu totul copleșit de greutate l-a întrebac și a aflat ce este acolo. Macedoneanul tocmai era gata s-o pună jos, dar regele i-a zis : „să nu te lași pradă oboselii, ci mai du-o încă restul drumului pînă la cort la tine !“¹⁰.

Din aceste date reiese că macedonenii au luat din Persia ca pradă de război 1.040.000 kg de aur și argint în monedă. Chiar dacă cifra este exagerată prada rămîne imensă și ea este pe măsura imperiului persan.

Dar dispunem și de alte date privind mărimea unor tezaure regale și imperiale. Împăratul Bizantului Teodosiu II a plătit în anul 443 î.e.n. regelui hunilor Atila 432.000 bani de aur pentru a nu fi atacat. Împăratul bizantin Anastasius a lăsat la moartea sa, în anul 518 un tezaur de aur care cîntărea 128.000 kg de aur. Romanii își răscumpărau soldații căzuți prizonieri cu prețul relativ scăzut de 8 galbeni de om.

Englezii au fost nevoiți să plătească vikingilor stabiliți cu forța pe teritoriul lor 10.000 pfunzi. În anul 966 e.n. au plătit 16.000 pfunzi, în anul 1002 un total de 24.000 pfunzi, în 1007 un total de 36.000 pfunzi, iar în 1012 au plătit 48.000 pfunzi (20.000 kg argint). În total au plătit cca 60.000 kg de argint.

Șeful statului Chorasani a plătit califului arab în secolul IX e.n. 40—50 de drachme anual, adică cca 120—150 tone de argint. Și se consideră că totalul tezaurului califului în jurul anului 800 ar fi ajuns la 1200 tone de argint. În cele peste 700 de tezaure de argint suedeze se află mai multe monede de argint germane și engleze decît s-a păstrat în însăși țările în care au fost bătute și situația este aceeași cu monedele arabe¹¹.

Acum avem posibilitatea să aducem date noi, privind vechimea tezaurului regelui Decebal, date care pînă acum nu au mai fost aduse în discuție. Ele sînt prilejuite de examinarea atentă a Columnei împăratului Traian inaugurată la Roma la 12 mai 113 e.n. care povestește în marmură istoria celor două războaie pentru cucerirea Daciei dintre anii 104—102 și 105—106 e.n. Pe una din ultimele scene ale Columnei sînt fugurați 3 cai care transportă la Roma tezaurul regelui Decebal capturat în urma războiului. În încărcătura primul cal distingem trei vase de aur sau argint care sînt determinabile devenind astfel foarte prețioase pentru cronologia și etapele formării tezaurului regal geto-dacic (fig. 1). Primul vas de metal prețios-determinabil este o cupă care

⁹ Plutarch, *Vieși paralele, Alexandru și Cezar*, 9, București, 1957, 36.

¹⁰ Idem, 39.

¹¹ Wilhelm Holmquist, *Aurul Vikingilor*, catalogul expoziției, București, 1970, p. 48.

la Atena se produce în perioada 520 — 490 î.e.n. și în lut cu firnis negru. (fig. 2/1)¹². Această este o cupă cu picior înalt și pe Columna lui Traian nu se poate vedea forma piciorului. De aceea vasul de metal prețios reprezentat pe primul dintre caii care transportau la Roma tezaurul geto-dacilor, poate fi și o cupă de metal prețios de același tip dar cu piciorul mai scurt care la Atena se produce în perioada 450—425 î.e.n.¹³ (fig. 2/2). Tipul acesta de cupă există la Histria¹⁴. Al doilea tip de vas figurat pe Columnă este un crater care la Atena se produce și în lut ars cu firnis în perioada 330—305 î.e.n. (fig. 2/3)¹⁵. Cel de al treilea și grecesc reprezentat pe Columnă este un cantharos Atic care se produce în perioada 375—320—310 î.e.n. (fig. 2/4)¹⁶. Acest tip de cantharos atic este bine difuzat în cetățile grecești din mediul scitic și tracogetic de la Tyrās. Olbia Panticapaion și Callatis¹⁷ iar în aspectul cultural de tip Canlia forma există la Cernăvodă și în necropolele getice de la Sătu Nou și Zimnicea și desigur și în multe centre ale culturii getice. Există și o variantă lucrată la roată din pastă cenușie în mediul culturii getice în necropolele de la Brănicevo și Chișcani (jud. Brăila)¹⁸.

Această formă este clară pe fotografia făcută de Oscar Savio din Italia și publicată de C. Daicoviciu și H. Daicoviciu și pe replica Columnei lui Traian donată de statul italian statului român în anul 1967 și păstrată la Muzeul de Istorie al R.S. România din București și pe fotografia publicată de F. B. Florescu¹⁹, dar pe fotografia publicată de K. Cihorius imaginea acestui cantharos nu este clară²⁰.

Din prezentarea acestor date se vede că în tezaurul regelui Decebal luat de romani în anul 106 î.e.n., existau vase de aur și argint produse la Atena între 520 — 310 î.e.n. ceea ce ne obligă să punem în discuție ideea că tezaurul geto-dacilor în timpul regelui Decebal nu era format în câteva decenii, ci s-a format prin acumulări succesive prin moștenire și adăugiri de către mai multe generații eșalonate pe o perioadă de aproape de 500 de ani. Plutarch ne spune că în tezaurul regilor persani porfirul fusese strins timp de 190 de ani.

Aceste determinări ne confirmă încă odată valoarea de izvor istoric al Columnei împăratului Traian. Realismul reprezentărilor de pe Columna Traiană a fost demonstrat și de profesorul Dumitru Berciu care a arătat că o cană figurată în scena împărțirii ultimelor rezerve de apă la Sarmisegetuza reproduce forma unei căni geto-dacice lucrate la roată din pastă cenușie²¹. Acest tip de cană imită forma cănilor getice din secolele VI—II î.e.n. lucrate la roată din pastă cenușie după modele grecești²².

¹² B. A. Sparkes, L. Talcott, *The Athenian Agora*, 1970, 12, cat. 414, 415, 420, p. 397.

¹³ Idem, p. 398, cat. 485, 487, 476.

¹⁴ P. Alexandrescu, *Histria*, 4, București—Paris, 1978, p. 82, cat. 520, 52.

¹⁵ B. A. Sparkes, L. Talcott, op. cit., cat. 60, 61, p. 388.

¹⁶ Ibidem, cat. 698, 700, 706, 714, p. 386.

¹⁷ Emil Moscalu, *Ceramica traco-geică*, București, 1983, p. 125.

¹⁸ D. M. Pippidi, D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, I, București, 1965 p. 98, fig. 20/1; Al. D. Alexandrescu, *Tracia*, 3, Sofia, 1974, p. 59, fig. 2; B. Mitrea și colab. *Materiale*, 7, 1961, p. 285, fig. 8.

¹⁹ C. Daicoviciu H. Daicoviciu, *Columna lui Traian*, București, 1966, p. 34, fig. 65; F. B. Florescu, *Die Trajanssäule*, București, 1969, taf. 112.

²⁰ K. Cihorius, *Die Reliefs der Trajanssäule*, Berlin, 1896, taf. 138.

²¹ D. Berciu, *SCIV*, 1974, 3, p. 386, fig. 5; C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, op. cit., fig. 60.

²² Emil Moscalu, op. cit. tip 6/a.

Aceste determinări de vase geto-dacice și grecești de aur și argint ne arată încă odată faptul că pe Columna Traiană nimic nu este întâmplător și în afara realității. La aceste constatări se adaugă realismul figurii împăratului Traian și a regelui Decebal cunoscuți și din alte statui. În această situație trebuie să credem că și ofițerii din comandamentul dacic și roman sînt personaje reale și au fost reprezentați așa cum erau în realitate. Realizarea Columnei Traiane a durat șase ani și este evident că sculptorii care au lucrat au participat la războaiele dacice și au văzut piesele care compuneau tezaurul geto-dacic. Legat de aceste determinări trebuie să ne punem o întrebare: de ce sculptorii au figurat pe încărcătura primului cal care transporta tezaurul geto-dacic la Roma cele mai vechi vase de aur și argint pe care le conținea și care sînt produse la Atena în secolele V și IV î.e.n.? Un răspuns se poate da la această întrebare și el nu poate fi altul decît acela că sculptorii au văzut tezaurul geto-dacic la Roma și că vase Atice de aur și argint de același tip existau și în tezaurul imperiului Roman. În această situație trebuie să credem că și în tezaurul geto-dacic ca și în tezaurul Romei imperiale piesele se păstrau în ordinea vechimii și se știa vechimea și originea fiecărui lot așa cum ne convinge stricta contabilitate a tezaurului statului Atenian în secolul V î.e.n.

Asupra valorii documentare a Columnei Traiane și-au expus opinia mulți învățați (I. H. Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor*, București, 1986, p. 73). Determinarea de vase ateniene din metal prețios ne permite să ne punem întrebarea în ce măsură ele pot constitui un argument pentru constituirea în Dacia în perioada 520—425 î.e.n. a unui tezaur regal central. Acest eveniment are semnificații economice și politice și nu este singular pentru că după atacul Persan împotriva sciților din timpul regelui Darius la 514—512 î.e.n. la sud de Munții Balcani se formează regatul tracilor Odrizi pe la 480 î.e.n. sub conducerea regelui Teres I. (Tucidide, II, 29).

Regele Teres I a trăit 92 de ani și a murit în anul 431 î.e.n.²³ S-a afirmat că regatul Odrid era primul stat de origine negreacă din Europa²⁴.

În timpul marșului armatelor persane în Dobrogea geții sînt singurii dintre traci care au opus rezistența agresorilor fiind organizați într-o uniune de triburi sau a unei confederații de acest fel²⁵. Cea mai veche piesă de metal prețios din tezaurul regelui Decebal este cupa Atică care datează din perioada 520—425 î.e.n. Nu putem obține o datare mai restrînsă fiindcă pe Columna Traiană nu este vizibil piciorul cupei a cărui formă ne-ar fi permis precizări mai mari. În lipsa altor date trebuie să ne gîndim în ce măsură este posibil ca în această perioadă să existe un tezaur regal central la geto-daci care s-a transmis moștenire din generație în generație pînă la regele Decebal timp de circa 600 ani. Este însă evidentă acum vechimea acumulării de metal prețios

²³ R. Vulpe, *Studia Tracologica*, București, 1976, p. 27; I. Venedicov, *Decouverte de l'art Thrace*, Paris, 1974, p. 10.

²⁴ D. P. Dimitrov, *Bulgaria Terra des civilisarlones antiquas*, Sofia, 1961, p. 13; Iristo M. Danov, *Tracia antică*, București, 1976, p. 335.

²⁵ Dumitru Berciu, Adina Berciu Drăghicescu, *Războiul dintre geți și persi. 514 î.e.n.* București, 1986, p. 65; *Istoria militară a poporului român*, București, 1984, p. 54; K. Iordanov în *Actes du 2^e Congres Internațional de Tracologie* (Bucarest, 7 — 10 septembrie 1976), 1, București, 1980, p. 332.

în tezaurul regal geto-dacic. Nu putem preciza momentul cînd în Dacia apare un tezaur regal central. Dar acesta a înglobat la o anumită dată alte tezaure ale unor formațiuni politice cu o întindere teritorială mai redusă.

În acest fel fenomenul tezurării în tezaurul regal geto-dacic se situează cu cel puțin un secol înaintea seriei de tezaure, getice de la Agighiol, Peretu, Craiova, Poroița, Cucuteni-Băiceni, Sîncești și Bunești-Averești ca e datează din perioada 383—340 î.e.n. Situația se poate datora și faptului că pînă acum arheologia nu ne-a pus la dispoziție în Dacia mari tezaure din secolele VI—V î.e.n., dar ele există undeva pentru că în sudul Dobrogei avem stanțele de la Garcinovo și Pirjoaia (Izvoarele) care ne indică că se lucrau pe loc piese de artă din metal prețios. Acum se poate vedea faptul că seria de tezaure getice menționate au o compoziție specializată și selectivă și nu cuprind totalitatea vaselor și obiectelor de metal prețios care se produceau și erau în uz în epocă. În seria de tezaure traco-getice de tip Agighiol-Vârta ca și în tezaurele scitice nu există pînă acum cratere, cupe și cantharosuri de tipul celor determinate pe Columna Traiană în timpul regelui Decebal. Pînă acum se știa că formele de vase Atice de tip cupă, crater și cantharos se lucrau numai din lut ars pictat cu firnis negru dar exemplarele figurate pe Columna Traiană și care provin din tezaurul geto-dacilor din timpul regelui Decebal ne asigură că ele erau lucrate și din metal prețios. Tezaurele tracie și getice se compun din coifuri de aur și de argint, cnemide, aplice pentru harnașamentul calului, fiale, rhytoni și căni. Coiful, cnemidele, rhytonul și phialele sînt însemne ale puterii politice, economice militare și sacerdotale. Ele erau primite la investirea în funcție și constituie un element de distincție socială.

O altă concluzie care se impune este aceea că fiecare formă de vas avea o anumită funcționalitate în cadrul ceremoniilor de cult și de curte respectate cu strictețe. Dar ele aveau și anumite funcționalități și în cadrul ceremoniilor de la curtea dinastilor. În orice caz phiala și rhytonul erau piese complementare la oficierea culturii unor divinități așa cum ne convinge scena figurată pe rhytonul de la Poroița, pe coiful de aur de la Cucuteni-Băiceni și pe o cană din tezaurul recent descoperit la Rogozen la sud de Dunăre unde un personaj feminin așezat pe un scaun ține în mîini o phială și un rhyton într-o poză identică cu cea figurată pe rhytonul de la Poroița. Un relief asirian reproduce figura regelui Asurnazirpal vărsînd un lichid dintr-o phială pe trupul unui leu vinat.

Acestate erau tezaure personale ale dinastului respectiv și de aceea ele au fost depuse în mormînt odată cu decesul posesorului lor. O altă parte din tezaurele personale ale dinastilor traci, geți, sciti sau iliri n-au fost depuse în mormîntul posesorului ci s-au îngropat în cetate ca la Sîncești și Bunești-Averești sau în afara cetății pentru a fi ferite de jefuitori în momente critice. Dar pe lângă tezaurul personal dinastii aveau în administrare și tezaurul public, al comunității, care n-a fost depus în mormînt sau îngropat ci se transmitea prin moștenire generațiilor următoare.

Phialele sînt produse mesopotamiene și persane care apar în țara lor de origine încă înaintea secolului X î.e.n. și sînt preluate și de greci care le produc și le difuzează la sciti, traco-geți, iliri și italici. Dacă în tezaurele scitice și traco-getice din secolele VI—III î.e.n. nu există pînă în prezent cupe, cratere

și cantharosuri de metal prețios în schimb în mediul culturii scitice și traco-getice în mormintele princiere există o altă formă de vas grecesc lucrat din metal prețios șzu lut ars — arybalosul²⁶. Un singur vas de argint lucrat după o schemă de cantharos există în mormântul tracic de la Goliamata Moghila (Duvanli) care cântărește 1073 g și datează de la mijlocul secolului V î.e.n.²⁷.

Și arybalesurile de aur, argint, bronz sau lut ars sînt tot forme de vase grecești difuzate în mediul culturilor traco-getice și scitice avînd o anumită funcționalitate. Toate aceste vase aveau rolul de a oferi divinităților anumite ofrande lichide dar rhytonul era utilizat și la banchete. Marele tezaur tracic de argint descoperit la 5 ianuarie 1985 la Rogozen (Vrața) la 45 km sud de Dunăre și care conține 165 de vase cîntărind 20 kg este format exclusiv din phiale și căni²⁸. Mai multe precizări ne va aduce publicarea inventarului marelui mormînt al regelui Macedoniei Filip II descoperit recent la Vergina. Aici se afla o casetă de aur de 8 kg conținînd oasele arse ale reginei, o casetă de 11 kg aur conținînd oasele arse ale regelui și zeci de vase de metal prețios și bronz²⁹.

Posibilitatea situaării momentului formării unui tezaur regal central la geto-daci în secolul V î.e.n. coincide cu apariția pe la 500 — 450 î.e.n. a aspectului cultural de tip Canlia care unifică din punct de vedere cultural spațiul cuprins între sudul Munților Balcani, zonele sud-dunărene zona extracarpatică, Transilvania și Banatul. El evoluează și dispăre prin transformarea ceramicii în perioada cuprinsă între 250 — 150 î.e.n.³⁰. El marchează unitatea culturii getice.

Mormintele princiere ale tezaurele de la Agighiol și Peretu ca și tezaurele de la Cucuteni-Băiceni, Bunești-Averești, Stîncești, Craiova, Poroina și Porțile de Fier aparțin aristocrației militare teritoriale a geților portători și creatori ai aspectului cultural de tip Canlia care evoluează timp de 300 de ani. Aceste tezaure dispar din cultura geto-dacică cu puțin înaintea secolului II î.e.n. În perioada 250 — 150 î.e.n. are loc o nouă modificare în cultura materială geto-dacică prin abandonarea celei mai mari părți a ceramicii lucrate cu mîna și cu roata specifice aspectului cultural de tip Canlia și adoptarea unor noi forme de ceramică cum sînt vasul borcan ornamentat cu briu alveolar, cătuia și fructiera care sînt tipice și definitorii pentru cultura geto-dacică de tip Sarmisegetuza. Aceasta apare pe la 200 î.e.n. și evoluează pînă la 106 î.e.n. Cultura Sarmisegetuza are aceeași arie de răspîndire cu aspectul cultural Canlia dar spre vest se extinde pînă în zonele Tiso-Slovice și la Dunărea mijlocie în fosta arie a aspectului cultural Szentes — Vekerzug-Chotin.³¹

²⁶ A. I. Mellucova, *Skifia i frakitschii mir*, Moscova 1979, p. 190, fig. 43; E. Moscalu, *Mormîntul princiar getic din sec. IV, î.e.n. de la Peretu* (manuscris).

²⁷ B. Filov, V. Micov, I. Velkov, *Die Grabhügel Necropole bei Duvanli in Süd-Bulgarien*, Sofia, 1934, 106, nr. 104; I. Venedicov T. Gherasimov, *Trakiiskoto icsustvo*, Sofia, 1973, nr. 163.

²⁸ Bugdan Nicolov, Spas Mašov, Plamen Ivanov, *The discovery of the Tracian Treasure from Rogozen*, *Iskustvo*, 6, Sofia, 1986; Idem, in *Isvestia na muzeite v Severozapadna Bălgaria*; Sofia, 1987, p. 11 — 134.

²⁹ Manolis Andronicos, *Magazin Istoric*, 13, 2 (143), februarie, 1979, p. 12; Idem, *The Royal Tomb at Aigai (Vergina)*, in Philip of Macedon, S. A. Athena, 1980, p. 199.

³⁰ E. Moscalu *Ceramica traco-getică*, București, 1983, p. 187.

³¹ Idem, loc. cit.

³¹ D. Berciu, *Buridava Dacică*, București, 1981, p. 82.

Cert este faptul că geto-dacii în cadrul culturii de tip Sarmisegetuza nu mai utilizează phialele, arybalosurile, cămile și aplicile de metal prețios din etapa precedentă ci adoptă noi tipuri de piese de metal prețios cum sînt brățările, fibulele și falerele care nu erau cunoscute la geții purtători ai aspectului cultural de tip Canlia. În explicarea cauzelor apariției marelui aspect cultural de tip Canlia a dispariției sale în perioada 250 — 150 î.e.n. și înlocuirea sa cu noile forme ceramice specifice și difinitorii pentru cultura Sarmisegetuza nu putem exclude existența unei inițiative centralizate.

Profesorul D. Berciu a arătat recent că atelierile de ceramică erau proprietatea regelui. Această concluzie se sprijină pe descoperirea în cetatea geto-dacică de la Ocnîța a vasului cu inscripția „Basileus Tiamarcos Epoie”³², și a marelui vas de la Sarmisegetuza Regia cu inscripția cu litere latine „Decabalus per Scorilo”. Această nouă determinare poate explica în mare măsură unitatea culturii geto-dacice reflectată de ceramică. Aria de difuziune a aspectului cultural Canlia și a culturii Sarmisegetuza poate fi reflexul și poate reflecta unificarea culturală a geto-dacilor rezultată dintr-o unificare politico-economică pornită dintr-o inițiativă centralizată, care după unele date de care dispunem astăzi și care mai trebuie confirmată de descoperirile viitoare își are originea în zona Dunării de Jos. În acest fel, unificarea geto-dacilor nu mai este de atribuit exclusiv epocii regelui Burebista, pentru că cultura Sarmisegetuza apare cu cca 100 de ani înainte domniei regelui Burebista cunoscut ca un unificator al geto-dacilor. Regele Burebista este cunoscut ca unificator al geto-dacilor din izvoare scrise și din inscripții³³, dar arheologia a adus la lumină fenomene culturale economice și politice care n-au fost menționate de izvoarele scrise.

Pentru perioada cuprinsă între domnia regelui Burebista și Decebal dispunem de 112 tezaure formate exclusiv din piese de podoabă de argint³⁴. Pe această realitate s-a bazat Dorin Popescu cînd a afirmat că în perioada menționată aurul devine monopol regal³⁵, fiind depozitat în tezaurul central de la Sarmisegetuza Regia. El era păstrat poate în sanctuarele diferiților zei de la Sarmisegetuza sau Costești, idee care pornește de la exemplul statului Atenian unde după cum am văzut tezaurul era păstrat în templul zeiței Atena Parthenos Parthenonul. Și la Sarmisegetuza trebuie să fi existat un grup de funcționari special însărcinați cu administrarea sa. Din tezaurul regal se întrețineau armata, se finanțau companiile militare, construcția cetăților, se plăteau judecătorii, funcționarii însărcinați cu stringerea impozitelor și școlarizarea cadrelor de militari, meșteșugari, preoți în Grecia și Egipt așa cu ne convinge exemplul lui Zalmoxis³⁶.

Veniturile tezaurului se constituiau din impozite, din recoltele pămînturilor santuarelor și ale regalității, din saline, mine de aur și argint și alte metale. Prada de război se depune tot în tezaurul regal central după cum ne asigură

³² C. Daicoviciu, SCS Cluj, 1, 1950, p. 24; H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj 1972, p. 90; I. Glodariu, Acta MN., 6, 1969, p. 459 — 463; Ian Trynkowski, în *In Memoriam Constantin Daicoviciu*, Cluj, 1974, p. 382.

³⁴ K. Horedt, *Dacia*, 17, 1973, p. 127 — 168.

³⁵ Dorin Popescu, op. cit. p. 246.

³⁶ E. Moscalu, *Traco-Dacica*, 7, 1986, p. 67.

exemplul atenian și așa cum s-a întâmplat cu tezaurul Imperiului persan din timpul regelui Darius cucerit de macedonenii regelui Alexandru cel Mare.

În epoca romană minele de aur și argint din Dacia erau proprietatea împăratului după cum înainte de cucerirea Daciei erau în proprietatea regelui³⁷.

Tucidide, II, 97 ne spune despre veniturile regatului odrid pe la 424 î.e.n. următoarele: „Impozitul din întreaga țară barbară și de la orașele grecești supuse lor, era pe vremea lui Scutes urmașul lui Sitalkes, care l-a îngreunat cel mai tare de 400 de talanți, plătiți în monede de aur și argint. La acestea se adăugau daruri în aur și argint de valoare egală fără a mai socoti pinzeturile brodate sau nu și alte daruri care se aduceau nu numai regelui ci și marilor drăgători“. De aici reiese că veniturile regilor odrizi erau de 10 400 kg de aur și argint. Regatul odrid cuprinde teritoriile dintre riul Marița și Marea Neagră, iar la nord se întindea pînă la gurile Dunării stăpînind și pe geții de la sud de Dunăre. Dar nu toate treburile tracice erau unificate și supuse autorității regilor odrizi existînd și multe triburi libere.

Tezaurile princiare getice sînt mici. Tezaurul de la Peretu cîntărea 2650 g și valora 607 drahme. Cu această sumă se puteau întreține 60 de marinari din flota de război a Atenei timp de o lună. O drahmă cîntărea 4,36 g, iar un talant avea 26, 196 kg de argint³⁸. Coiful de aur de la Poiana Coțofănești cîntărește 770 g valorînd 91,66 stateri, iar tezaurul de la Cucuteni — Băiceni cîntărește 2063 g greutate la care se adaugă fragmentul de brățară de aur care cîntărește 15,463 g. În acest fel acest tezaur cîntărește 2078, 463 g valorînd 247 stateri. Staterul persan cîntărea 8,40 g de aur³⁹.

J. Carcopino a arătat că tezaurul luat de romani din Dacia la 106 e.n. reprezintă un sfert din producția de aur mondială în 1912 și a 20 a parte din producția mondială de argint a aceluiași an. Același autor arată că tezaurul geto-dacic reprezintă producția minelor de aur și argint din Dacia pe o perioadă de cea 30 de ani⁴⁰. Producția auriferă a României era în anul 1934 de 5 465 kg.⁴¹

Tezaurul Daciei luat în timpul regelui Decebal de romani la 106 e.n. era desigur format în cea mai mare parte din metal prețios extras din minele locale dar cupa, cantharosul și craterul figurat pe Columna Traiană ne asigură că el conținea și multe piese din import de la Atena și din alte centre ale Greciei și desigur începînd din secolele II—I î.e.n. și de la Roma sau din alte părți ale Europei. Vasele de metal prețios ateniene determinate acum pe Columna Traiană au fost oferite în dar unuia din regii geto-daci de negustorii greci, poate și pentru a obține protecția și dreptul de a face comerț nestingheriți în Dacia. Dar aceste vase puteau fi și cumpărate de către regii geto-daci de la greci, ambele ipoteze avînd o valoare egală.

³⁷ V. Cristescu, *Viața economică a Daciei Romane*, Pltești, 1929, p. 23 ; C. Dalcoviciu, AISC, 3, p. 213.

³⁸ Albert Malet, *L'antiquité. La Grece*, Paris, 1903, p. 260.

³⁹ M. Petrescu-Dîmbovița, Dinu Marin, *Dacia*, 19, 1975, p. 105 — 123 ; Dan Drăguș, CA, 3, 1979, p. 335 ; Ștefan Burda, *Tezaur de aur în România*, București, 1979, p. 67 ;

⁴⁰ Ivan Venedicov, *Le trésor de Panaguriște*, Sofia, 1961, p. 21.

⁴¹ J. Carcopino, *Dacia*, 1, 1924, p. 33.

⁴² I. Haldue, *Industria aurului în România*, București, 1940, p. 7 ; Apud Dorin Popescu, op. cit. 196

Determinarea de vase ateniene în tezaurul regal dacic ne oferă posibilitatea să punem în discuție două ipoteze. Prima dintre ele este aceea de a ști în ce măsură această situație se datorește formării în perioada 520—425 î.e.n. a unui tezaur central regal la geto-daci. Cea de a doua posibilitate este aceea că piesele ateniene în discuție au intrat în proprietatea conducerii unei formațiuni politice geto-dacice cu o întindere teritorială mai mică care la o anumită dată din perioada secolelor V—II î.e.n. au intrat în compoziția tezaurului regal central al geto-dacilor. În orice caz cele trei vase ateniene determinate pe Columna Traiană ne indică un aflax continuu de vase de metal prețios în Dacia în perioada cuprinsă între 520—310 î.e.n. de la Atena.

Cînd s-a format un tezaur regal central care ne poate asigura apariția unei autorități politico-economice de stat la geto-daci este încă dificil de precizat acum. Determinarea existenței vaselor din metal prețios din secolele V și IV în tezaurul dacic din vremea regelui Decebal nu contrazice teza existenței formațiunilor politice prestatale de tipul uniunilor de triburi, din secolele VI—II î.e.n. Orice astfel de formațiune politică care avea o întindere variabilă teritorială era condusă de un dinast care poseda un tezaur personal și administra și tezaurul public, al comunității. Din acest din urmă tezaur s-au păstrat vasele ateniene din secolele V și IV î.e.n. pînă în vremea regelui Decebal.

Exploatarea aurului în Munții Balcani și Carpați începe în epoca eneolitică în vremea culturilor Gumelnița și Cucuteni⁴². Ea se intensifică în epoca bronzului și în prima epocă a fierului⁴³. Tezaurul recent descoperit la Hînova (jud. Mehedinți) datează din secolele XIII—XII î.e.n. și este format din mărgele, brățări și coliere de aur care cîntăresc 4919,95 g⁴⁴, iar tezaurul de vase de aur de la Rădeni (jud. Neamț) cîntărește 1261,97 g și datează din secolele XII—XI î.e.n.⁴⁵.

Oricum Columna Traiană ne oferă după 1900 de ani șansa unică de a restitui urmașilor geto-dacilor ceea ce se mai poate restitui — cîteva date noi despre istoria economică și politică a strămoșilor lor.

Tezaurul geto-dacic de la 106 e.n. este rezultatul unor acumulări transmise din generație în generație timp de cca 600 de ani.

L'ANCIENNETÉ DU TRÉSOR DES GÉTO-DACES PRIS PAR LES ROMAINS EN 106 N. È. PENDANT LE RÈGNE DE DÉCÉBAL

I

En 1987 on célèbre justement mille neuf cent années depuis l'accession au trône de la Dacie du roi-héros Décébal et la Colonne de Trajan, qui pendant 19 siècles a laissé percer jusqu'à nous le message de la lutte entre les Daces et les Romains, continue à nous apporter de nouveaux témoignages concernant l'histoire politique et économique des Géo-Daces.

L'historien romain Dio Cassius dans son livre „L'Histoire Romaine LXVIII, 14, 1, 5, nous dit que l'empereur Trajan a trouvé aussi le trésor du roi Décébal que celui-ci avait caché sous les

⁴² E. Comșa, SCIV, 25, 1974, 2, p. 181 — 190.

⁴³ Dorin Popescu, op. cit., Ștefan Burda, op. cit.

⁴⁴ M. Davdescu, Thraco-Dacia, 2, 1981, p. 7 — 22.

⁴⁵ A. Vulpe, Virgil Mihăilescu Birliaba, PZ, 60, 1985, 1, p. 47 — 69.

eaux de la rivière Sargetia qu'il avait déviée. Bicilis, un camarade du roi Décébal et qui était devenu prisonnier a dévoilé au Romains ce secret. Joannes Lydus, un écrivain byzantin du VIe s. de n. è., dans son ouvrage *De magistratibus*, II, 28e dit d'après le médecin Criton qui avait participé aux guerres daciques de 101 — 102 et 105 — 106 de n. è. que l'empereur Trajan avait apporté de Dacie 5 000 000 livres d'or, une quantité double d'argent, des troupeaux d'animaux domestiques et 500 000 prisonniers.

Le savant français J. Carcopino réduit ces chiffres à la dixième partie, mais il reste toujours 165 500 Kgs d'or, et 331 000 Kgs d'argent et 50 000 prisonniers.

La capture du trésor des Géo-Daces a permis à l'empereur Trajan de faire des dépenses importantes. Il fit donner à Rome des spectacles publiques pendant 123 jours au cours desquels ont été tués 11 000 animaux sauvages et ont lutté 10 000 gladiateurs. Il fit affecter d'importantes sommes d'argent au peuple de Rome, accorde des exemptions d'impôts, prépara l'armée à la guerre contre les Partes, il fit construire le Forum de Trajan avec les statues dorées des chefs de Rome et deux grandes bibliothèques, la Colonne de Trajan et le canal de Nil — Mer Rouge.

Tout exagérées qu'elles semblent, les chiffres sur la grandeur du trésor des Géo-Daces pris par les Romains, les dépenses faites nous permettent de croire qu'il était immense. On connaît encore d'autres données sur la grandeur d'autres trésors d'État des temps anciens.

Une inscription nous parle des pillages de guerre du roi assirien Sargon en 714 av. n. è. dans le royaume Urartu de l'Arménie d'aujourd'hui : 1 040 kg or, 400 Kg pierres précieuses, 5 000 kg argent et 109 tonnes de bronze en lingots. Le texte de l'inscription parle de 335.500 objets précieux : 6 épées en or, 6 boucliers en or, 96 haches en argent, des arcs en argent, des lances en argent, 12 boucliers en argent ornements avec des lions et taureaux, 33 chars d'argent lourds et légers, 393 tasses en argent lourdes et légères, 1 514 haches lourdes et légères, 25 212 boucliers en bronze lourds et légers, 305 412 épées en cuivre lourdes et légères.

Un autre exemple de trésor immense est celui de l'État d'Athènes du temps de Périclès en 431 av. n. è., peu de temps avant la guerre de Péloponèse, qui disposait de 9 700 talents c'est à dire 252 200 Kg or et argent. Le trésor était gardé dans le temple de la déesse Athéna, Parnéon et était administré par un collège de 10 hommes choisis parmi les hommes riches de la cité. On faisait des inventaires minutieux de ce trésor chaque année qui étaient gravés en marbre et se sont conservés. On entretenait à l'aide de ce trésor la flotte de guerre qui comptait annuellement 600 talents, qui représentaient 15 600 kg or et argent, l'armée de terre, les écoles, les orphelins de guerre, les invalides, les citoyens méritants, on distribuait gratuitement ou à un prix réduit nourriture pour citoyens pauvres, on payait les 500 membres du Conseil des vieux, les juges et les autres magistratures, ambassades, hôtes étrangers, les constructions publiques et les frais nécessaires pour organiser les grandes fêtes religieuses. Il existe encore des renseignements concernant le trésor de l'Empire des Perses du temps du roi Darius capturé par le roi de la Macédoine Alexandre le Grand à la suite de la guerre de 334 av. n. è. Plutarque nous dit que les Macédoniens ont pris de Susa, la capitale de l'Empire Persien 40 000 talents en monnaies or et argent, c'est à dire 1040 000 Kg. L'empereur de Byzance Théodosius II, a payé en l'an 443 de n. è. au roi des Huns, Attila, 432 000 monnaies d'or pour que l'empire ne soit pas attaqué et saccagé. L'empereur de Byzance Anastasius a laissé à sa mort en 518 de n. è. un trésor qui pèse 128 000 kg or. Les Anglais ont été obligés à payer aux Vikings établis de force sur leur territoire 10 000 pounds. En l'an 966 de n. è. ils ont payé 16 000 pounds et en l'an 1 002 un total de 24 000 pounds, en 1 007 un total de 36 000 pounds et en 1 012 ils ont payé 48 000 pounds (20 000 kg argent) au total ils ont payé approximativement 60 000 Kg argent.

Le chef de l'État chorasan a payé au calife arabe au IXe s. den. è. 40 — 50 drachmes annuellement, c'est à-dire approximativement 120 — 150 tonnes d'argent. On considère que le total du trésor du calife arabe vers l'an 800 était de 1 200 tonnes argent²¹.

A présent il devient possible d'apporter des dates nouvelles concernant l'ancienneté du trésor des Géo-Daces pendant le roi Décébal. Sur la Colonne de l'empereur Trajan inaugurée à Rome le 12 mai 113 n. è. qui relate en marbre l'histoire des deux guerres pour la conquête de la Dacie en 101 — 102 et 105 — 106 de n. è. sur l'une de dernières scènes de la Colonne de Trajan sont figurés les 3 chevaux qui transportent à Rome le trésor des Daces.

Dans la charge du premier cheval il y a trois vases en or ou argent qui peuvent être déterminés (fig. 1). Le premier est une coupe qui se fabriquait à Athènes dans la période 520 — 490 av. n. è., en argile cuite à vernis noir (fig. 2/2)¹². C'est une coupe à pied haut mais on ne voit pas sa forme sur la Colonne. C'est pourquoi elle peut aussi être une coupe à pied haut, mais on ne voit pas sa forme sur la Colonne. C'est pourquoi elle peut aussi être une coupe à pied plus court qui à Athènes se fabriquait en 450 — 425 v. n. è. (fig. 2/2)¹³.

Le deuxième type de vase est un cratère qui à Athènes était produit en 330 — 305 av. n. è (fig. 2/4)¹⁵. Le troisième type de vase est un Kantharos qui se réalisait en 375 — 320 — 310 av. n. è. (fig. 2/3)¹⁶. Ce type de vase est bien diffusé dans les villes grecques sur le littoral gétique et scythique de la Mer Noire, tout comme dans les nécropoles gètes. Cette dernière forme de vase attique est bien distincte sur les photos faites par Oscar Savio de l'Italie et publiées par C. Daicoviciu et H. Daicoviciu et sur les photos publiées par F. B. Florescu, tout comme sur la réplique de la Colonne de Trajan donnée par l'État de l'Italie à l'État Roumain, en 1967 et conservée dans le Musée d'Histoire de la R. S. de Roumanie de Bucarest. Sur la photo publiée par K. Cichorius l'image du Kantharos n'est pas nette²⁰.

C'est la preuve que dans le trésor des Géo-Daces pris par les Romains en 106 de n. è. pendant le règne du roi Décébal il y avait des vases en métal précieux fabriqués à Athènes entre 520 — 310 av. n. è.

C'est ce qui nous permet d'affirmer que le trésor géto-daciques du temps du roi héros Décébal n'avait pas été constitué en quelques décennies mais il s'est formé par des accumulations successives héritées de génération en génération pendant approximativement 600 années.

Cette détermination confirme encore une fois la valeur de source historique de la Colonne de Trajan. Le professeur D. Berciu a prouvé que sur l'une des scènes de la Colonne est figuré un broc bitronconique que nous retrouvons dans les cités des Géo-Daces travaillés à la roue en pâte grise²¹.

Ce type de broc imite la forme des brocs gètes des VI — II ss. av. n. è. exécutés d'après les modèles grecs²².

On peut dire que dans les scènes figurées sur la Colonne de Trajan rien n'est pas accidentel ou non réel. Il reste à ajouter aussi le réalisme de la représentation de l'empereur Trajan et du roi Décébal et celui des officiers supérieurs de leur entourage. Dans ces conditions il reste un point d'interrogation pourquoi les sculpteurs ont bien figuré sur la charge du premier cheval qui transportait à Rome le trésor dacique, les plus anciens vases qu'il contenait et qui étaient produits à Athènes pendant 520 — 310 av. n. è.² La réponse ne peut être autre que les sculpteurs ont vu à Rome le trésor dacique et dans le trésor de Rome il y avait des vases attiques du même type. Il est plausible que tant dans le trésor dacique que dans celui de Rome les pièces étaient conservées dans l'ordre de leur ancienneté et que l'on connaissait l'origine et l'âge de chaque pièce, comme nous laisse supposer la stricte comptabilité du trésor d'Athènes pendant le temps du Péricle au Ve s. av. n. è.

La détermination des vases athéniens dans le trésor des Géo-Daces en 106 de n. è. nous fait poser la question dans quelle mesure cette situation peut représenter un argument pour la constitution en Dacie pendant 520 — 425 av. n. è. d'un trésor royal central. Cet événement a des sens économiques et politiques qui peuvent indiquer la formation dans cette époque d'une autorité politique d'État. Il n'est pas d'ailleurs singulier parce qu'après l'attaque du roi perse Darius contre les Scythes en 514 — 512 av. n. è. au sud des Balkans se constitue le royaume des Thraces — Odrides pendant le roi Teres en 480 av. n. è. et qui englobe les Thraces habitant entre la rivière de Marița et la mer Noire, et aussi les Gètes du nord des Balkans jusqu'aux bords du Danube (Tucidide, II, 29)²³. Pendant la marche, des armées perses en Dobroudja les Gètes furent les seuls parmi les Thraces qui résistèrent étant organisées dans une union de tribus ou bien une sorte de confédération de ce genre²⁵.

La phénomène de thésaurisation dans le trésor des Géo-Daces commence avec approximativement 150 ans avant la série de trésors princiers de Agighiol, Peretu, Craiova, Poroina, Cucuteni — Băiceni, Stăncești et Bunești — Averești qui datent de la période 383 — 340 av. n. è. et sont contemporains avec le règne du roi Kótyos I dans le royaume odride et Philippe II et Alexandre le Grand dans la Macédoine. La série de trésors gétiques dont il a été question ont une composition spécialisée et sélective et ne comprennent pas des coupes, cratères et Kantharos du même type que ceux figurés sur la Colonne Trajane et que l'on ne rencontre d'ailleurs pas dans les trésors des Scythes au nord de la mer Noire de la même période. Les phyaies et les rythons sont des vases en métal précieux d'origine perse qui apparaissent avant le Xe s. av. n. è. et sont empruntés par les Grecs qui en fabriquent et les font diffuser aux Scythes, Géo-Daces Illirs et Italiques. Les phyaies et les rythons sont des enseignes du pouvoir politique, économique, et militaire, mais ils étaient aussi des pièces pour l'office du culte. Jusqu'à présent il était connu que les vases attiques, dont il a été question étaient produits seulement en terre glaise cuite et peints à vernis noir, mais les exemplaires figurés sur la Colonne nous assurent qu'ils étaient exécutés aussi en métal précieux.

Les trésors gètes mentionnés contiennent des casques en or et argent, cnémides, appliques, pour l'harnachement du cheval et aussi des vases type phyalé, rhyton et brocs. Ils étaient reçus à l'investiture en fonction et représentaient des enseignes de distinction sociale et politique.

Les trésors gètes mentionnés appartenaient à l'aristocratie militaire du territoire gète. Ils étaient les trésors personnels des chefs des unions des tribus respectives et à cause de cela ils ont été déposés dans la tombe à la mort de leur maître. Une autre partie des trésors personnels de ces chefs d'unions de tribus gètes qui n'a pas été mise dans la tombe du possesseur a été enfouie dans la cité de Stințești et Bunești—Averești en Moldavie ou en dehors de la cité pour être protégée contre les pillleurs dans les moments critiques. Mais en plus des trésors personnels, ces chefs gète-daces administraient aussi le trésor public, de la communauté qui n'a pas été déposé dans la tombe ou caché sous la terre mais qui était transmis héréditairement aux générations futures. C'est de ce trésor que l'on a conservé les vases athéniens jusqu'aux jours du roi Décébal.

La possibilité de situer la formation d'un trésor central chez les Gète—Daces pendant la période 520 — 425 av. n. è. dans un temps qui peut être contemporain avec l'attaque des Perses du roi Darius contre les Scythes en Dobroudja à 514 — 512 av. n. è. et qui implique l'apparition d'une autorité politique et économique puissante coïncide avec le début, en 500 — 450 av. n. è. du grand aspect culturel Canlia. Ce fait réunit du point de vue culturel l'espace compris entre les zones sud-danubiennes, la Moldavie, la Valachie—Olténie, le Banat et la Transylvanie. Il se développe pendant approximativement 300 ans et disparaît par la transformation de la céramique en 250 — 150 av. n. è.³⁰.

Les tombes à trésors de Agighiol et Peretu tout comme ceux de Cucuteni—Băiceni, Bunești — Averești, Stințești, Craiova, Poroina, Porțile de Fier, appartiennent à l'aristocratie militaire territoriale des Gète—Daces créateurs et porteurs de l'aspect culturel de type Canlia. Pendant 250 — 150 av. n. è. se produit une nouvelle transformation dans la culture matérielle gète-dacique par l'abandon de la plus grande partie de la céramique travaillée à la main et à la roue spécifique au grand aspect culturel de type Canlia et par l'adoption de nouvelles formes de vases qui sont spécifiques et définitoires pour la culture gète-dacique de type Sarmisegetuza. Elle apparaît vers 200 av. n. è. et évolue jusqu'à la conquête de la Dacie par les Romains en 106 de n.è., mais continue aussi pendant l'existence de la province romaine de Dacie. Au cours de l'évolution de la culture de Sarmisegetuza disparaissent les pièces en métal précieux de même type que celles d'Agighiol—Peretu et apparaissent d'autres, nouvelles. La culture gète-dacique de type Sarmisegetuza a la même aire de diffusion que l'aspect culturel type Canlia; mais dans ces zones de l'ouest elle se répand aussi pendant le règne du roi Burebista entre 80 — 44 av. n. è. dans les zones de la Tise et Slovacie jusqu'au Danube Moyen dans l'ancienne aire de l'aspect culturel de type Szentes—Vekerzug—Chotin des VIe — IVe s. av. n. è. qui est toujours une culture thracique³¹. Prof. D. Berciu a démontré grâce à la découverte dans la cité de Ocnița d'un vase à inscription en grec „Le roi Tiamarchos a fait faire (ce vase)“ et du grand vase à inscription en latin „Decebalus per Scorilo“ que les ateliers de céramique appartenaient au roi³². Ce c'est qui peut expliquer l'unité de la culture matérielle gète-dacique reflétée par la céramique et dévoile que ces ateliers fabriquaient des vases identiques en forme à ceux qui ont été diffusés partout sur le territoire gète-dacique.

L'aire de diffusion de l'aspect culturel gète-dacique de Canlia et de la culture gète-dacique de Sarmisegetuza peut être le reflet et peut refléter l'unité culturelle des Gète-Daces créée par une initiative centralisée qui, d'après les données dont nous disposons jusqu'à présent trouve son origine dans l'aire danubienne. Ainsi, l'unité des Gète-Daces ne doit plus être attribuée exclusivement au roi Burebista bien connu en tant que unificateur dans les sources écrites et inscriptions³³, mais l'archéologie a fait relever des phénomènes économiques, politiques et culturels que les sources écrites qui nous sont parvenues n'ont pas signalés.

Pour la période comprise entre le règne du roi Burebista et Décébal nous disposons de 112 trésors formés de pièces de parure travaillées exclusivement en argent³⁴. A cause de ces trésors en argent on a pu démontrer le fait que l'or était devenu monopole royal³⁵ étant stocké à Sarmisegetuza.

Tucidide II, 97 dit que les revenus du royaume Odride étaient, au temps du roi Seuthes vers 424 av. n. è. de 400 talents payés en or et argent (10 400 Kg). Les trésors princiers, gétiques sont petits. Le trésor de Peretu pèse 2 650 g. et valait 607 drachmes. Avec cette somme on pouvait entretenir pendant un mois 60 marins de la flotte de guerre d'Athènes. Le casque d'or de Poiana Cotofenesti pèse 970 g. et valait 91,66 staters, et le trésor de Cucuteni Băiceni pèse 2 078, 463 g. et valait 247 staters. Avec 50 staters on pouvait payer 50 guerriers pendant un mois ou un général pendant 1 an et 1 mois.

Le savant français Jérôme Carcopino a montré en 1924 que le trésor pris par les Romains en Dacie en 106 de n. è. représente un quart de la production mondiale en or de l'an 1912 et la vingtième partie de la production mondiale de la même année en argent. Il croit que le trésor géto-dacique de 106 n. è. représente la production des mines d'or et argent de la Dacie pour un intervalle d'approximativement 30 ans⁴⁰. En l'époque romaine les mines de métal précieux de Dacie étaient la propriété de l'empereur comme elles étaient la propriété du roi géto-dace avant la conquête romaine³⁷. La production en or de la Roumanie était en 1940 de 5 465 Kg⁴². Sans aucun doute, le trésor de Dacie était formé pour la plupart de métal précieux extrait des mines locales, mais les coupes, le cratère et le cantharos représentés sur la Colonne Trajane nous assurent qu'il contenait beaucoup de pièces athéniennes datant de 520 — 305 av. n. è. et en commençant par les II — Ier ss. av. n. è. de Rome et d'autres régions de l'Europe.

Les vases du trésor des Géo-Daces peuvent avoir été offerts par l'État athénien à une autorité politique géto-dacique peut-être pour obtenir la protection du commerce athénien d'une ampleur exceptionnelle en Dacie. Mais les vases pouvaient être tout aussi bien achetés par une autorité politique des Géo-Daces ou des Grecs. La détermination des vases en métal précieux athéniens dans le trésor central géto-dacique nous fait nous demander dans quelle mesure cette situation est due à la formation dans l'intervalle 520 — 305 av. n. è. d'un trésor central géto-dacique qui suppose la formation d'une autorité économique-politique centrale de type d'État. Dans cette manière a été interprété le dernier message de Rome pour la postérité, figuré sur la Colonne de L'Empereur Trajan qui a resté jusqu'à présent inconnu.

Légende des figures

Fig. 1. — La scène no. 65 de la Colonne Trajane avec le transport du trésor des Géo-Daces à Rome.

Fig. 2 — Vases athéniens en or et argent figurés sur la Colonne Trajane : 1. coupe (520 — 490 av. n. è.); 2. coupe (450 — 425 av. n. è.); 3. Kantharos (375 — 310 av. n. è.); 4. cratère (330 — 305 av. n. è.)

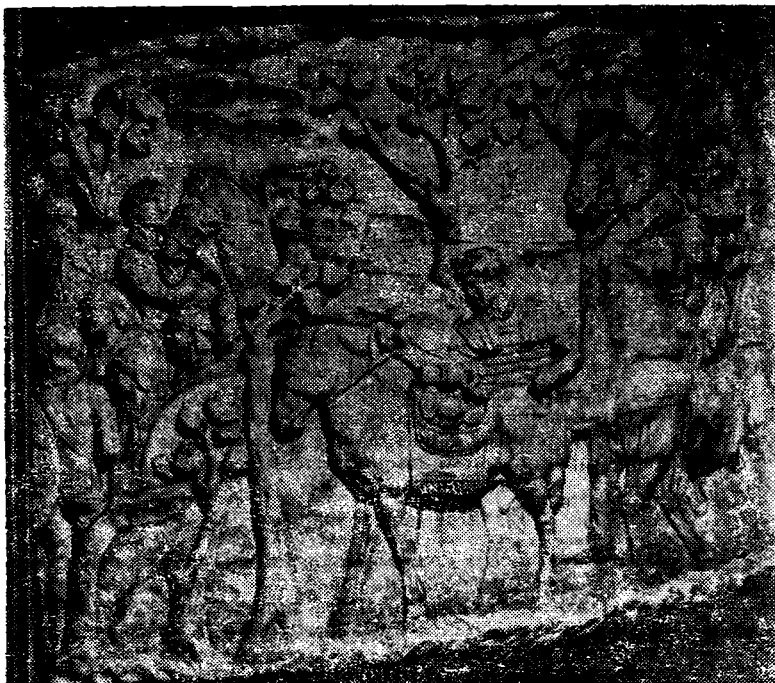

Fig. 1 — Scena nr. 65 de pe Columna Traiană cu transportarea tezaurului Geto-Dacilor la Roma.

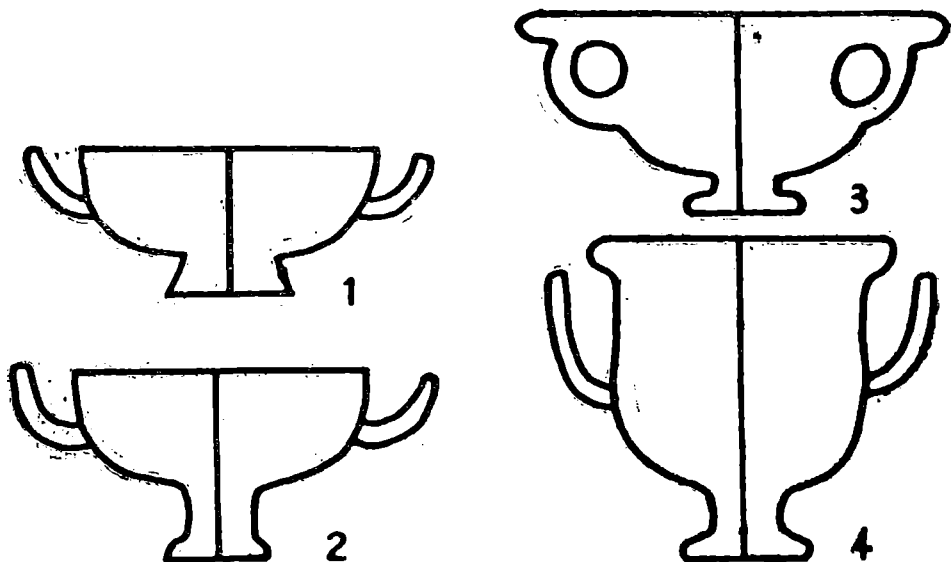

Fig. 2 — Vase Ateniene din aur și argint figurate pe Columna Traiană ; 1, cupă (520 – 490 i.e.n.) ; 2, cupă (450 – 425 i.e.n.) ; 3, kantharos (375 – 310 i.e.n.) ; 4, crater (330 – 305 i.e.n.)